

A századvégtől a századelőig 1848 őrzésének nyilvánvalóan volt egy sajátos oka is. Még éltek a 48-as honvédek s a tábornokok közül Görgey. Eleven emlékek voltak, csodálatot, lelkesedést, indulatot egyszerre megtartók. Akkoriban 1848/49 napjairól még a családi krónikák lapjairól is hallgatott történeteket az író, mint Gárdonyi vagy Krúdy. – Ha a podolini iskolaévek alatt Krúdy nem találkozik lépten-nyomon a Szepesség Rákóczi-emlékeivel, bizonyára kevesebb történelmi anekdotája, elbeszélése fogant volna a kurucos hagyományban. S vajon szólna-e ennyi történelmi elbeszélése a 48-as szabadságharcról, ha nagyapja nem a szabadságharc honvédkapitánya, az író gyermekkorában a nyíregyházi 48-as Honvédegylet elnöke, majd a pesti Honvéd Menhely parancsnoka? Ha a nagyanyja nem „markotányosné” a Klapka védte komáromi várban? Ha a nagybátyja nem az a Krúdy Kálmán, aki Világos után se tette le a kardot? Az 1900-as és 1910-es években született mintegy 400 meséjének, történetének, amelyek jobbára ifjúsági folyóiratok lapjain jelentek meg, jelentős része 1848/49 napjaiba visz. Kötetbe gyűjtve megjelentek – már az időben is (*A komáromi fiú*, 1903; *Előre!* 1905; *Az utolsó vörössipkás és más elbeszélések*, 1913; *Az utolsó honvédek*, 1913). Krúdy történelmi elbeszéléseinek mai kiadásai jórészt az *1848. Nagy idők nagy hősei* c. gyűjtemény (Új Idők, 1948) alapján válogatnak, és az 1980-as években is megtartják a tematika

és az írói érdeklődés emez arányait. *A törpe trombitás* c. kötet 25 elbeszéléséből 15 a 48-as szabadságharcról szól (7 a kuruc időkről). A *Magyarország aranykertje* c. kötet 37 történelmi elbeszéléséből 20 szól 1848-ról (11 a Rákóczi-szabadságharcról). Azok, akik Krúdyhoz hasonlóan kapták műveik életanyagát, emlékező beleéléssel mesélnek. S ez nem választott, megtalált előadásmód, amely igazodik a témához, hanem készen kapott lehetőség, amely illik tárgyához. Minduntalan átüt a narráción, hogy nekik még személyes közük van a történelemhez, és ez mintha önmagában is hitelesítené az elbeszélést. „Ezt a történetet az apám mesélte nekem” – írta Krúdy (*A drótos tót*). Ilyen fordulatai a mesének is lehetnek, de akkor más akusztikája volt ezeknek a szövegrészeteknek. Krúdy történelmi elbeszéléseiben egyébként mesebeliség és történelmiség testvériségben jelennek meg. Minél távolabb a történelmi idő, annál több a mesebeliség rekvizituma. A Mátyás-történetek még valóságos mesék a „furfanggal való győzelem” és a „jöttet helyébe jót várj” örök mesebeli fordulatra építve. Pl.: hőse, Fafutyi Palkó elmegy „világot látni”, három mesternél szolgál, három próbát áll ki, három napig alszik Mátyás király, három napig dolgozik Palkó a ládán (*A zöld vadász*). Mátyás a népmesék, népmondák álruhás királya, „Harun ar-Rasíd” a Duna partján. Rákócziját ugyanaz az atyafiságos viszony fűzi a néphez, mint a mesék Mátyását: „Rákóczi Ferenc ismerte minden cselédjét, pedig volt neki sok. Vasárnaponként együtt ment a templomba a cselédeivel” (*Csengő Palkó*). De Krúdy azokra a fenségekre is tud a népi mesemondó szemével nézni, akikre így a hagyomány szerint nem szokás. Mária Teréziáról írja: „királynőnk minden áldott vasárnapon meglátogatta a lányát, aki Pozsonyba ment férjhez. Segített neki a háztartásban, az unokáit maga tanította imádkozni, és pihenője volt a nap, mert megszabadult az országos gondoktól, amelyek miatt aludni sem tudott Bécsben.” – Az idővel, ha távoli, úgy bánik, ahogy a népmonda teszi. Száz esztendő ide vagy oda, nem számít. Olyan fordulatok őrzik ezt a szemléletet, mint az „abban az időben”, „Ez a mese több száz esztendővel ezelőtt történt” (*Török gyerek, magyar gyerek*), vagy: „Ez a történet még abból az időből származik, midőn Ferenc József öreg királyunk éppen olyan kisfiú volt, mint nagyon sok köztetek, kis olvasóim...” (*Ferenc József huszárjai*). Hasonló-

képpen bánik a térrel is: „Abban a városban, ahol én születtem, lakott a legvitézebb szabó” (*A vitész szűrszabó*). A nemzetközi mesekincs vitész szabócskája 1848-ban százat üt egy csapásra. – Az 1848/49-hez kötődő elbeszélései (*A kis szürke tábornok. A nagy csata, Az utolsó vörössipkás*) időben, térben többnyire konkrétak, de a hang a mesemondó Krúdyé marad. Szemlélete is rokon ezzel. Úgy tekint 48-ra, mint a népmesék a csodára. Krúdy történelmi elbeszéléseiben a mese és az elbeszélés ősi archetípusai fedezhetők fel. Egynéhány típust hadd írjunk le: 1. Gyermek (törpe, a legszegényebb, a semmibe vett) viszi véghez a döntő hőstettet (*A törpe trombitás, Sipka, a híres toronymászó. A vitész szűrszabó, Előre!*). 2. A hősi halált halt apa helyére a fiú áll (*A kis Tréki csizmája*). 3. Egymásért bosszút álló testvérek (*A Krimóczy y buszárok*). 4. A fiúruhás lány hősiessége (*Az utolsó várkisasszony*). Történelmi kisregényeiben is archetípusok adják a cselekmény magját, pl.: hasonmások szerepcseréje (*Tizenhat város tizenhat lánya*). Krúdy az epika ősi ötleteit forgatja, s ugyanarra az ötletre variációkat is ír. Egyik-másik koptatottabb. Legjobb meséire, történeteire nézve igaz: nem ártott nekik az idő. Ottfelajthették őket fél százada ki sem nyitott folyóiratok lapjain. Olyanok, mint a jó bor, ízét-zamatát nem veszítve rostokolhat palackjában, vagy mint az emberi elme, frissebben ébred a hosszú álomból.